

71. Fiala Z. Rozmach a zánik Přemyslovců // Dějiny a současnost. – 1964. – № 10. – S. 6.
72. Žemlička J. Století posledních Přemyslovců. – S. 349.
73. Томекъ В. Исторія Чешскаго королевства / Пер. съ чешскаго. – С.–Пб., 1868. – С. 252.
74. Fiala Z. Přemyslovské Čechy. Český stat a společnost v letech 995–1310. – Praha, 1975. – S. 212–214; Лесны И. О недугах сильных мира сего (властелины мира глазами невролога). – С. 34–35.
75. Šusta J. Dvě knihy českých dějin. Kniha první: Poslední Přemyslovci a jejich dědictví 1300–1308. – S. 463.
76. Kronika Zbraslavská, Chronicon Aulae Regiae. – S. 252; Зашкільняк Л., Крикун М. Історія Польщі: Від найдавніших часів до наших днів. – С. 62.
77. Češi a poláci v minulosti I. – S. 87.

I. Lichtej

Die polnische Politik von letzten Prschemzslowztschs (Endedes 13. – Anfang des 14. Jhs.)

Der vorgelegte Abhandlung setzt sich das Ziel, die wichtigsten Etappen der polnischen Politik von letzten Prschemzslowztschs zu verfolgen und ihre reale Absichten zu ergründen, was das Schaffen der großen mitteleuropäischen Monarchie betrifft. Der Autor analysiert die Funktionen und die Tätigkeit der königlichen Hetmans als Träger der tschechischen Gewalt in Polen, ergründet ihren Beitrag zur Überwindung der feudalen Anarchie, Räubereien und Gesetzwidrigkeit, charakterisiert die von Wazlaw dem II. getroffenen Maßnahmen zur Festigung seiner Herrschaft in diesem Land.

Федір Корятович у світлі нових джерел*

Йосип Кобаль

Рід литовських князів Корятовичів залишив в історії України помітний слід. З усіх членів цього роду найвідомішим є подільський князь Федір Корятович — визначна історична постать, яка от уже кілька століть поспіль оповита своєрідним ореолом із суміші історичної правди, легенд та вигадок. З його іменем пов'язується одне із наймасовіших заселень території сучасного Закарпаття українським населенням, заснування і будівництво Мукачівського Святомиколаївського василіанського монастиря, перебудова чи навіть побудова Мукачівського замку, організація з підвладних йому територій окремого Мукачівського князівства; сприяння духовному й економічному розвитку краю; боротьба проти закріпачення населення, його латинізації й мадяризації, проти засилля іноземців і т. д. і т. п. (дивись основні праці: Basilovits J., 1789; Лучкай М., 1988, с. 205-234; Балудянський А., 1851, с. 203-205; Lehoczky T., 1893; Zsatkovics K., 1900; Петров А., 1906, с. 1-13; Hodinka A., 1909; Wolff J., 1895, 177-178о.; Пачовський В., 1921, с. 98-108; Кондратович Й., 1924; Гаджега В., 1929, 1930, 1930; 1932, с. 20-52; Петров А., 1930; Проппин В., 1954, с. 98-104; Геровський Г., 1959; Пекар А., 1967, с. 15, 16, 39 і далі; Попович М., 1993; Павленко Г., 1997; Данилюк Д., 1997, с. 24-33; Войтович Л., 1992, с. 169-172; 1996, с. 106-115).

Щоб розібратися в цих та їм подібних висловлюваннях, відділити раціональне від вимислу й спробувати відтворити дійсний, історичний портрет Федора Корятовича необхідно звернутися до джерел. Останні можна поділити на дві великі групи. До першої належать літописи, хроніки, які характеризують життя і діяльність Федора Корятовича, головним чином — до прибуття його в Угорщину, а до другої — грамоти фольклорні матеріали, в яких йдеться про його перебування в Угорщині й на тери-

*Стаття є частиною монографії, присвяченої життю і діяльності подільського князя Федора Корятовича, котра готується до друку.

торії сучасного Закарпаття. Обидві групи цінні, проте вони як кількісно, так і якісно нерівнозначні. Серед „північних” джерел домінують літописні повідомлення, до яких треба підходити дуже обережно, тоді як серед „південних”, тобто угорських, переважають тогочасні грамоти, рівень достовірності яких набагато вищий, ніж у літописів чи хронік. Критичний аналіз цього джерельного матеріалу, співставлення його з сучасними досягненнями у дослідженні історії XIV-XV ст., дають можливість по-новому глянути на вказану епоху, значно доповнити, а в деяких випадках і переглянути, усталені погляди на життя і діяльність Федора Корятовича, а також історію нашого краю взагалі.

Дані “північних” джерел

На основі русько-литовських чи русько-білоруських літописів, польських хронік, а також грамот про Федора Корятовича відоме наступне. Його батьком був Коріат-Михайло, один з синів великого князя литовського Гедиміна, який тримав у володінні Новоградське князівство в Західній Білорусії. У 1349 р. потрапив у полон до татар, які передали його московському князю Семену Гордому. Завдяки зусиллям брата Ольгерда був звільнений і повернувся на батьківщину. Помер близько 1360 року (Войтович Л. В., 1992, 142).

Коріат-Михайло, за свідченнями літописів, мав чотирьох синів: Юрія, Олександра, Костянтина і Федора (дослідники, однак, допускають, що братів було набагато більше; Войтович Л., 1992, табл. 18). У всіх літописах порядок переліку їх одинаковий, отже відображає дійсний стан справ, а саме, що з чотирьох братів, Федір був наймолодшим. Корятовичів починають згадувати разом у зв'язку з битвою литовців, очолюваних Ольгердом, з татарами на Синій Воді у 1362 р. Після битви Корятовичам замість батькового уділу було надане Поділля і з цього часу їх доля тісно переплітається з цією землею (Войтович Л., 1996, с. 109).

За даними літописів і хронік, Федір, на відміну від своїх братів не пішов на Поділля, а залишився правити батьковим уділом Новоградком (ПСРЛ, т. 35, С. 139) й, можливо, Гомелем (ПСРЛ, т. 35, 160, 186, 207). Після смерті братів Федір з литовським військом зайняв Подільську землю й прилучив її до Литви (ПСРЛ, т. 35: 66, 139, 186, 207). Перша документальна згадка про нього в цих краях відноситься до 1388 р., коли він разом з Костянтином підписує дарчу Немирову (Zsatkovics K., 1900, С. 511). Правда Л. В. Войтович вважає, що Федір користувався титулом „великий князь” уже в одній з грамот 1386 р. (Войтович Л. В., 1992, С.

170). Відомо також, що, ставши подільським князем, він склав присягу на вірність польському королю Владиславові (Ягайлові). Наступна документальна звітка про Федора походить з 1392 р. Оскільки саме цього року він, „князь Федор Корятович з Божої милості князь і господар Подільської землі”, дарує своєму слугі Бедрискові чотири села на Поділлі (Wolff J., 1895, S. 177; Zsatkovics K., 1900, 513 о.). Подальшу долю Федора описують уже лише літописи та хроніки. Причому по-різному. Більшість русько-литовських літописів і хронік пишуть, що коли великим литовським князем став Витовт, то Поділля перестало слухати його, як раніше (ПСРЛ, т. 35, с. 66): „й князь великий Витовт пошол со всим литовським воиском к Подолаю. А князь Федор Корьятович услышал тоє й побезить к угром, а города осадить волохи, й угорський дасть ему помочь на Витовта” (ПСРЛ, т. 35, с. 139). Але в окремих хроніках (ПСРЛ, т. 32, с. 72) і окремих хронікерів (М. Стрийковський) повідомляється окрім вищеведеного ще й те, ніби Федора було полонено Витовтом й ув'язнено у Вільні, звідки він потім потрапив в Угорщину, або де й помер, причому датуються ці події не 1393 р. (як це на сьогодні встановлено), а 1396 (Zsatkovics K., 1900, 513 о.), або 1401 р. (ПСРЛ, т. 32, с. 72). Хибність останніх даних очевидна і пов'язана можливо з тим, що Федір Корятович пізніше, після приходу в Угорщину, дійсно потрапив у полон і був ув'язнений, але не тоді і не там, де про це пишуть окремі літописи і хроніки.

Отже, десь восени 1393 р. Федір Корятович за одностайним свідченням літописів і даними історичної науки змушений був тікати з Поділля в Угорщину і просити допомоги й захисту угорського короля, оскільки Витовт силою захопив Поділля й не збирався його повертати попередньому володарю (Грушевський М., 1991, с. 157; Русина О., 1997, с. 11). Слід наголосити, що всі літописи та хроніки одностайні в тому, що Федір покинув своє князівство втечею, як тільки дізнався, що Витовт рушив проти нього. Причому значна частина вірних йому людей, зокрема і воєвода Нестис, волохи та угорська підмога, залишилися на місці й боролися з Витовтом (ПСРЛ, т. 35, С. 66, 139, 160, 187, 207, 229), але були переможені. За таких обставин, звичайно, годі думати про якесь масове (40 чи 60 тис. чоловік), одноразове переселення рядового населення з Поділля в Угорщину. І не дивно, що ця величезна як на той час „міграція” залишилася непоміченою для тогочасних джерел. Писемні дані (про них нижче) та подані мовознавства (Дзедзелівський Й., 1981, 50) свідчать про те, що, починаючи з кінця XIV - початку XV ст. на території сучасного Закарпаття у межиріччі р. Боржави й Латориці на обмеженій території, яка охоплює частину Іршавського, Мукачівського і, можливо, Берегівського районів,

дійсно з'явилося нове руське (українське) населення, яке, судячи з деяких лексичних особливостей так званих боржавських говорів, прийшло з Поділля та Волині. Однак, ці групи були незначними, максимум одна-дві сотні чоловік, - ні про які десятки тисяч чоловік не може бути й мови. Для порівняння наведемо, що згідно демографічних обчислень, зроблених на основі загальноугорського перепису дворогосподарств Ужанського комітату за 1398 р. тут проживало максимум 22 тисячі чоловік (Engel P., 1985, 989 о.). Отже, виходить, що Федір Корятович привів з собою населення цілих двох або трьох комітатів! Це абсолютно нереальна цифра.

Ще одним важливим моментом пов'язаним із втечею Федора із Поділля є питання: чому він втік саме в Угорщину і чому його там так приязно прийняли? Свою роль тут зіграли кілька факторів. По-перше, Угорщина з часів королів Арпадовичів вела активну зовнішню політику в напрямі Галичини і Волині, а в епоху Анжу (XIV ст.) до них долучається Молдова, Польща й Поділля. Угорсько-литовські зв'язки протягом XIV ст. стають особливо частими, хоч і носять переважно військовий характер. Після підкорення Поділля Ольгердом і появи там Корятовичів, ця територія не могла не привернути увагу угорців. Оскільки Молдавське князівство з однієї сторони і Галичина з іншої в другій половині XIV ст. в більшій чи меншій мірі знаходилися в державно-юридичній залежності від Угорщини й одночасно мали тісні контакти з Поділлям, то слід думати, що про Корятовичів, як господарів Подільської землі, знали в Угорщині давно. Досить згадати хоча б епізод із запрошенням Юрія Корятовича на молдавський князівський трон у 1374 р., або епізод, коли на Федора Корятовича напав Витовт. Тоді подільський князь захищав свій уділ з допомогою тих же волохів та угорців. Поряд з такими непевними свідченнями ми маємо й більш конкретні дані. Так, у 1377 р. угорський і польський король Людовик Великий зробив військовий похід проти литовців (Pog A., 1899). Внаслідок цього походу було захоплено деякі литовські території, зокрема Белзьке князівство, а також угорцям підкорилися окремі члени литовського князівського роду. Так, володар Белзьких земель князь Юрій Наримунтович здав Белз, а сам, разом з сім'єю, на деякий час був вивезений в Угорщину (Войтович Л. В., 1992, с. 144; Pog A., Schönheft Gy., 1896, 305 о.). Так само підкорилися ще Любарт і Корятович (на жаль, який саме не повідомляється). Людовик залишив їм замки, землі, але окремих членів їхніх сімей (жінок, дітей) як заручників відправив в Угорщину (Pog A., Schönheft Gy., 1896, 305 о.; Pog A., 1899, 568-569 о.). Отже, Корятовичів в угорських панівних колах знали й рахувалися з ними при виробленні „північного” або „північно-східного” політичного курсу. А коли в кінці

XIV ст. загроза турецької експансії в Європі й особливо Угорщині стала реальною, необхідність мати надійні тили й фланги піднесла й роль Поділля у зовнішньо-політичних планах Угорського королівства.

Та попри чисто меркантильні фактори у тому, що Федора Корятовича так тепло прийняв король Сигизмунд відіграли свою роль, очевидно, і родинні зв'язки. Справа в тому, що сестра батька Федора, Коріята-Михайла, Альдона (в хрещенні (1325) прийняла ім'я Анна), жінка польського короля Казимира III Великого (померла у 1339 р.), була прабабкою Сигизмунда по лінії матері (див. таблицю). Тому й не дивно, що, звертаючись до князя Федора, угорський король неодноразово називав його „*avanculi nostri*”, тобто „нашим дядечком”, що цілком відповідає їхнім родинним зв'язкам. Однак, слід зазначити, що подібне звертання в угорській королівській канцелярії кін. XIV - поч. XV ст. вживалося до всіх, незалежно від родинних зв'язків, які належали, як і Федір Корятович, до найвищого суспільного прошарку (Engel P., 1977, 58 о., пос. 138).

Таким чином прихід Федора Корятовича саме в Угорщину після нападу великого литовського князя Витовта у 1393 р. був зумовлений як політичними планами угорського керівництва й очевидно самого подільського так, ймовірно, і родинними зв'язками з угорським королем Сигизмундом, для якого Федір був не тільки родич, не тільки важлива фігура у зовнішньополітичній грі, але, як це ми покажемо нижче, надійна й вірна опора в середині самої Угорщини.

Свідчення південних (угорських) джерел

На сьогодні відомо й опубліковано понад 50 різних грамот, які безпосередньо або опосередковано стосуються Федора Корятовича в часи перебування його в Угорщині. Це солідна джерельна база, яка дає можливість об'єктивніше, ніж до цього, висвітлити й оцінити особу Федора Корятовича в контексті української й, зокрема, закарпатської історії.

Як вище уже зазначалося Федір Корятович, за даними письмових джерел, покидає Поділля й прибуває в Угорщину восени 1393 р. Оскільки русько-литовські хроніки однозначно повідомляють, що Федір, дізнавшись про наступ Витовта, втік в Угорщину, полишивши оборону Поділля на свого воєводу Нестиса, волохів і частково угорців, то стає ясно, що він прибув сюди тільки з найближчим оточенням. Звичайно, цілком виключити прихід і якогось обмеженого числа рядового подільського населення не можна (таке, очевидно, могло прийти й пізніше, уже в часи, коли Федір Корятович міцно утвердився в Угорщині), але угорські грамо-

ти, в яких вперше згадується ім'я Федора Корятовича, про це мовчать. Не повідомляють вони і про тих осіб, які належали до його оточення. Тільки пізніше, починаючи з 1397 р., в грамотах з'являються перші відомості про тих, які стояли найближче до подільського князя і які були його довіреними особами й помічниками.

Серед тих, хто разом з Федором прийшов в Угорщину, на першому місці слід назвати його жінку (Вальгу, Ольгу) та дітей (доньки Анна та Марія) і це при тому, що перша згадка про них з'являється в грамотах лише 1 листопада 1416 р., тобто уже після смерті Федора Корятовича. Остання документальна вістка про Ольгу відноситься до 2 квітня 1418 р., коли староста села Дийда (Берегівський район) від її імені та імені доньок виразив протест проти зайняття Мігасм Вардої та його синами земельного володіння Кірва* (Wertner M., 1900, 659 о.). Оскільки 6 травня 1419 року Березьким комітатом ще управляє її людина (Engel P., 1996, 110 о.), а 24 червня 1419 року березьким ішпаном і власником Мукачівського замку згадується уже Матей Палоці (Engel P., 1996, 370 о.), то найімовірніше, що Ольга померла у цьому часовому проміжку. Стосовно дітей Федора й Ольги — Анни та Марії, то їхні долі слабо висвітлені джерелами. Обидві згадуються в тій же грамоті 1418 р., що й мати, причому обидві ще не заміжні. Пізніше одна з доньок (ймовірніше Марія; Hodinka A., 1909. 154 о.) виходить заміж за досить впливового й багатого Імре Марцалі († 1448). Вона згадується в одній з грамот у 1429 р. (Wertner M., 1900, 660 о.). Отже, в цей час ще жила. Про її сестру Анну відомості закінчуються 1418 р.

Крім того, слід назвати брата Федора Корятовича - Василя. Князь Василь Корятович - загадкова постать, не дивлячись на те, що про нього згадують як „північні“, так і „південні“ джерела. Є дослідники, які сумніваються в тому, що він був Корятовичем, тобто сином Михайла-Корята (Zsatkovics K., 1900, 514 о.; Войтович Л. В., 1992, с. 171), однак угорські джерела послідовно називають його братом Федора. Перша згадка про Василя відноситься до 5 травня 1397 р.: „domini Bassilii fratris illustris principis domini Hodori ducis Podolie“ (ZO, I, 4746) і стосується підтвердження давніх прав жунана та інших урядників Березького комітату. Проте достеменно не відомо, чи прибув він з Федором разом, а чи з'явився пізніше. В угорських джерелах він фігурує з травня 1397 р. - по лютий 1398 р. і титулується теж як подільський князь: „Wazyl dux Podolye“ (ZO, I, 4917, 5172, 5173). У подальшому його ім'я в угорських документах більше не зустрічається. Цікаво, що поява Василя Корятовича в Угорщині співпала з часом, коли Федір Корятович вважався померлим (про це нижче). Як

тільки останній знову з'явився в Угорщині, його брат Василь зникає із сторінок угорських грамот. Остання згадка про князя Василя Корятовича датується 1403 роком, коли він присягнув на вірність польському королю і королеві (Skarbiac diplomatov I. Хо761; Wolff J., 1895, S. 178; Войтович Л. В., 1992, с. 171). Яка його доля - невідомо.

Хто прийшов з Федором Корятовичем в Угорщину ще, про це джерела мовчать, хоча пізніше, в XV ст., у його найближчому оточенні зустрічаємо таких людей як Каффаї Пан Ендре, Каффаї Гелеле, Імре Губа, Янош Бегані, Іштван Булчуї, членів сім'ї Долгаї та інших (Lehoczky T., 1893; Гадожега В., 1930, 42-46). Це були його урядники: каштеляни, судді, адвокати тощо. Нам відомі навіть імена окремих йоббадів (селян), які належали Федору Корятовичу. Так, в 1401 р. в лісі поблизу с. Горбок (Іршавський р-н) було вбито тамтешнього підданого князя Бориса Івана (Lehoczky T., 1881, 687 о.). Іншим разом, у 1410 р. у містечку Вари (Берегівський р-н), де Федір Корятович мав шість йоббадів, згадуються такі імена, як Фабіян на прізвище Станіслав та Василь син Михайла (ZO, II (2), 7940), пізніше, Василь із Белза (ZO, VI, 1872). На жаль визначити хто з перерахованих вище осіб прибув з Федором на самому початку, а хто пізніше, в часи його володіння Мукачівським замком і домінією, сказати важко.

Прибувши після втечі з Поділля в Угорщину Федір Корятович незабаром отримує від короля Сигизмунд великий посілости у північно-східній частині країни, а точніше в Березькому комітаті. Сигизмунд дарує Федору Мукачівський замок та деякі села, що належали до нього. Після цього подільський князь перетворився в одного із найзаможніших магнатів тогочасної Угорщини. Родина Корятовичів, таким чином, ввійшла до еліти угорського суспільства.

Хоч факт дарчої Ф. Корятовичу не викликає у дослідників жодних сумнівів, однак стосовно того, коли, за яких обставин, на яких умовах і в яких територіальних межах отримав посілости князь Федір, одностайності немає. А про що свідчать джерела? На жаль, самої грамоти, якою король Сигизмунд дарує подільському князю Федору Корятовичу Мукачівський замок з його володіннями не виявлено. Отже, ми не знаємо точного часу, причин і розміру дарчої, але як вона могла виглядати можемо дізнатися з іншої дарчої, яка стосується замку Літва в комітаті Тренчен (ZO, I, 4034). Згідно цієї грамоти король Сигизмунд дає Дежеву, сину Бенедка Каплої, з дозволу королеви Марії та за порадою ради баронів і прелатів за вірність до короля Людовика, королеви Єлизавети і Марії та короля Сигизмунда, королівський замок Літва з його володіннями і селами (далі перелік сіл, маєтностей, доходів). Отже, аналогічні дарчі були звичним явищем.

Коли ж отримав дарчу Федір Корятович? Мукачівський замок і володіння, що належали до нього перед приходом князя знаходились у володінні королеви Марії. Остання грамота, яка збереглася до нині, де мова йде про королеву Марію і Мукачівський замок датується 13 квітня 1393 р. (ZO, I, 2895). Таким чином, весною 1393 р. Мукачівський замок з посіlostями знаходився в руках королеви Марії. Якщо королева сама не відмовилася від своїх володінь (теоретично це можливо), що виходячи з не дуже добрих стосунків між нею і Сигизмундом (Mályusz E., 1984, 46 о.) малоймовірно, то Мукачівський замок не міг потрапити у володіння Федора Корятовича раніше весни 1395 р., коли померла королева Марія (17 травня) (Homán B. Szekfű Gy., 1936, 664 о.). Першим населеним пунктом, який потрапив у володіння Федора Корятовича, судячи з грамот, було місто Лампертсас (нинішнє Берегово). У грамоті від 28 травня 1396 р. (ZO, I, 4407), де розповідається про одну судову справу серед подій 1393 або 1394 р. вказується, зокрема, що король Сигизмунд віддав місто подільському князю Федору за дружні послуги. Місто Лампертсас здавна належало до Мукачівського замку та чи факт його дарування Федору свідчить про те, що й замок потрапив у його руки, судити важко. Тим більше, що пізніше він отримував від Сигизмунда населені пункти або їх частини окремо, або невеликими групами, по два-три села. Фактом є те, що, починаючи з лютого 1396 р., Федір, а потім і його брат Василь уже самі дарують колись даровані королем їм самим села, що належали до Мукачівського замку (ZO, I, 4252, 5172, 5173). Це може свідчити про те, що Мукачівський замок в цей час був уже в їх володінні.

Які населені пункти належали до Мукачівського замку? Відомості про Мукачівський домен часів королеви Марії дуже уривчасті. Знаємо, і то лише на підставі грамот часів Федора Корятовича, що до замку належали населені пункти, певні доходи (наприклад мито і т. п.), а також ліси й полонини (ZO, I, 2895). Тогочасні грамоти свідчать, що подільський князь, а пізніше - його жінка й діти, повністю або частково володіли Мукачівським замком і цілим рядом міст, містечок і сіл (Додаток № 2). Як уже зазначалося подібні володіння на той час вважалися солідними й давали їхньому власнику можливість відносити себе до панівної верхівки. Звичайно, цими населеними пунктами володіння Мукачівського замку могли і не обмежуватися. Частина сіл просто не потрапила на сторінки грамот. І все ж слід думати, що дані грамот окреслили основне ядро володінь Федора Корятовича. Це видно і з списку сіл Мукачівської домінії, які згідно Татайського договору ще у 1424 р. відійшли до сербського деспота Юрія Бранковича (Lehoczky T., 1881, 543-544 о.) (Додаток № 2). Таким чином,

реальні межі (територіальні) володінь Федора Корятовича окреслюються чітко (див. карту). Правда, слід мати на увазі, що не всі із зазначених населених пунктів потрапили у володіння Федора Корятовича одночасно (наприклад, містечка Береги та Вари, с. Нове Село подільський князь отримав тільки весною 1404 р. (ZO, I, 3073)), повністю (В. Добронь, Коронець) й на тривалий час (В. Добронь). Окремі з них він у свою чергу подарував своїм дворянам та фаміліярам, наприклад, Яношу Бейгані (ZO, I, 4252) або Станіславу Госсумезеї (Долгаї) та його братам (ZO, I, 5173). В останньому випадку з умовою виконання військової служби.

Аналізуючи список населених пунктів, які належали до Мукачівського замку, не важко помітити, що більша частина їх це міста, містечка і села, які існували задовго до приходу сюди Федора Корятовича (див. карту). Населення цих сіл в етнічному плані чітко поділяється на дві групи: переважно угорців і можливо німців та переважно волохів. Інші, ймовірно, виникли саме на початку XV ст. і їх людиність й до нині у більшості складають українці. Про те, що в часи князя Федора проходив процес заселення окремих частин Березького комітату свідчить і одна з грамот, у якій йдеться про скаргу Долгаїв на те, що Федір Корятович незаконно відібрав від них кенейство, тобто - право заселення, сіл Керецькі і Кушниця (Mihály, 142). Таким чином, можна зробити висновок, що володіння Федора Корятовича з центром у Мукачеві територіально обмежувалися низинною і передгірською частиною Березького комітату, а в плані етнічному представляли строкату суміш угорського, волоського (румунського), українського і, можливо, німецького (Берегово, Мукачево) населення.

Який був статус мукачівських посіlostей князя Федора в межах Угорського королівства? Дуже часто дослідники описують володіння Федора Корятовича як окреме князівство, населене українським населенням, а самого Федора вважають майже що незалежним від короля мукачівським князем. У світлі даних з історії Угорщини та джерел, які стосуються конкретно Федора Корятовича і його володінь, сміливо можна віднести подібні висловлювання до розряду міфів. По-перше, з 57 грамот, де зустрічається ім'я Федора в 55 грамотах його титул „князь Подолії” і тільки в двох грамотах (за 1408 і 1417 рр., тобто уже після смерті) зустрічається титул „мукачівський князь” (ZO, П (2), 6508; Mihály, 118). Отже, за життя подільського князя тільки одна грамота титулує його як мукачівського князя і це, скоріше всього, є звичайна канцелярська помилка, як і ті, коли Федора титулували не подільським, а опольським князем (грамоти з 1409, 1411 і 1417 рр.). Окрім всього іншого він, як чужинець, не міг, за угорськими законами, мати в межах країни окреме князівство з відповідним

титулом. Угорська історія подібних прецедентів взагалі не знає (Hodinka A., 1909, 150-151 о.). То ким же був в такому випадку Федір Корятович? У згадуваних вище грамотах відношення князя Федора до своїх володінь, а точніше Мукачівського замку, виявляється у титулі „Dominus de Munkacs” („Володар, пан Мукачева”), який вперше з’являється в грамоті короля від 25 березня 1401 р. (ZO, I, 955) та „gubematoripsius castrī nostri Munkach (1419)” („управитель нашого замку Мункач”) (Mihály, 142 о.).

І на завершення теми про мукачівські володіння подільського князя ще кілька штрихів про їх характер. Вище згадувалося, що свої угорські посілості з центром у Мукачеві Федір отримав в якості дарчої від угорського короля Сигизмунда. Як повідомляється в грамоті від 17 червня 1402 р., де наводяться слова самого подільського князя, він користується землями і володіннями замку подібно до попередніх володарів Мукачівського замку (ZO, II (1), 1718). На яких умовах дарував ці значні маєтності король Федору невідомо, але окремі з грамот розкривають суть дарчої. Судячи з того, що після смерті жінки Федора - Ольги - мукачівська доміна не перейшла у спадок до їхніх доньок, одна з яких вийшла заміж за дуже впливову при дворі людину і, отже, мала можливість порушувати через чоловіка питання про спадок батька, дарча поширювалася первісне тільки на Федора, його жінку і їхніх дітей хлопців. Оскільки таких у сім’ї Федора Корятовича, судячи з усього, не було, то із смертю дружини, тобто Ольги, дарча автоматично перейшла до рук короля (недарма в одній з грамот 1418 р. Сигизмунд наголошує на тому, що Федір Корятович був управителем „нашого замку Мункач” (Mihály, 142 о.) і він, так само як колись дарував Федору, дарував іншому магнату (Матею Палоці). Про те, що Федір Корятович був володарем Мукачева не з Божої ласки, як про це пишеться в „грамоті 1360 р.”, а з ласки короля Сигизмунда, і, навіть володіючи мукачівськими посілками, він не міг розпоряджатися ними, свідчить ціла низка грамот. Так, у грамоті від 8 лютого 1396 р. король Сигизмунд доручає лелеському конвенту ввести у володіння с. Бегань (нині Берегівський р-н) Яноша Бейгані, який отримав його в якості дарчої від князя Федора і повідомляє, що він, тобто король, іншою грамотою уже дав добро на цю дарчу (ZO, I, 4252). Аналогічною є і грамота від 2 лютого 1398 р., в якій король дає свою згоду на те, щоб Василь Корятович подарував село Негрово (Іршавський р-н), яке в свою чергу було дароване королем йому і його брату Федору, свосму фамільяру Яношу Бейгані, і з свого боку теж дарує це село Яношу (ZO, I, 5172). Отже, як тільки Федір Корятович хотів із дарованих йому володінь віддати щось своїм людям, кожного разу він просив попередньо згоду короля, і тільки після цього справа почала

проходити офіційну процедуру. І це не дивно, бо в Угорщині лише один король мав право розпоряджатися землею і, зокрема, дарувати її. Більше того, коли хтось із людей, яким Федір Корятович, звичайно з дозволу короля, дарував якісь посілості, забувся заново підтвердити свою дарчу, то вона автоматично переходила не до Федора, а до короля. Так, наприклад, сталося у 1410 році з Григорієм Бейгані стосовно сіл Бейгань та Негрово (ZO, II (2), 7722) та братами Долгаї стосовно с. Довге і Горбок (ZO, II (2), 7723). В обох випадках поновлення дарчих відбулося на прохання Федора Корятовича. Останній, таким чином, хоч і був володарем значних маєтків, проте розпоряджатися ними вільно не міг і в цьому плані цілком залежав від короля. У світлі вищенаведеного говорити про якусь окрему адміністративну одиницю - князівство з центром у Мукачеві - очолювану Федором Корятовичем є по крайній мірі недоречно.

Джерельний матеріал дає відомості не тільки про величину і характер мукачівських посілостей Федора Корятовича, але і про нього самого та його тутешню діяльність. Життя подільського князя, як показують документи, було тісно пов’язано з історичними подіями Угорщини і навіть Європи кінця XIV - початку XV ст. Отримавши від короля Сигизмунда в якості донації Мукачівський замок з його державних посад, а отже і політичного впливу, все ж відіграв помітну роль у північно-східній частині Угорщини епохи Сигизмунда.

Початкові роки життя і діяльності подільського князя джерелами майже не висвітлені. Це й зрозуміло, адже повинен був пройти певний час, перш ніж Федір освоївся на новому місці, і це при тому, що він як не-як був родичем короля й власником титулу „князь Подолії”. Треба сказати, що король Сигизмунд, який і сам не був угорцем за походженням, охоче приймав до свого двору чужинців - поляків, німців, чехів, італійців та інших - і не тільки приймав, а й робив їх своїми найближчими радниками, обдаровував високими державними посадами й багатими посілками, проти чого неодноразово виступала місцева угорська політична еліта (Mályusz E., 1984, 49 о.). Враховуючи вищенаведене, стає зрозумілим, чому Федір був так приязно прийнятий при угорському дворі. В одній із грамот повідомляється про те, що король віддав місто Лампертсас (Берегово) подільському князю Федору (Теодору), і дарча зроблена за певні послуги зроблені останнім королем (ZO, I, 4407). Протягом 1394-1395 рр. Федір міг надавати допомогу і послуги королю Сигизмунду у його боротьбі за вплив на Молдавське князівство, куди угорці неодноразово робили військові походи (Pog A., Schönherr Gy., 1895, 422 о.). Піс-

ля трагічної смерті королеви Марії 17 травня 1395 р. ситуація у північно-східній частині угорського королівства ускладнилася у зв'язку з тим, що сестра Марії - Гедвіг (Ядвига), яка була королевою Польщі (жінкою польського короля Владислава II (Ягайла)), висловила свої претензії на угорську корону, а її чоловік готовий був з військом надати більшої ваги словам жінки (Pog A., Schönhert Gy., 1895, 425 о.). Сюди були направлені угорські війська, очолювані канцлером Яношом Каніжаї. І саме в цей час, тобто після смерті королеви Марії, й міг потрапити в руки Федора Мукачівський замок з посіlostями, бо 8 лютого 1396 р. Федір Корятович уже сам робить дарчу із володінь замку (ZO, I, 4252)), оскільки Сигизмунду потрібна була тут вірна й зобов'язана йому людина. Що він не помилився у своєму виборі, показали події наступних років.

Перші достовірні відомості про участь князя Федора Корятовича у загальнодержавних справах відносяться до 1396 року, коли він взяв участь у військовому поході проти турків на Балкани. З падінням у 1393 р. столиці Болгарії - Тирнова, турки впритул наблизилися до кордонів Угорщини й залежних від неї князівств (Валахії, Молдови та ін.). Сигизмунд почав пошуки партнерів для боротьби з турецькою загрозою. Він розробив план хрестового походу. Його ідею підтримав папа, Венеція, Франція, Англія та інші країни. Вже у грудні 1395 р. в Угорщині оголосили набір до війська. Влітку 1396 р. угорські війська та загони інших європейських держав рушили на південь. Основна частина військ, очолювана королем, на деякий час зупинилася у Вароді (Орадея, Румунія), де дочекала загони із Північно-Східної Угорщини, серед яких був і бандеріум, очолюваний Федором Корятовичем. У кінці вересня хрестоносці уже були на Балканах. 28 вересня 1396 р. під Нікапольом відбулася знаменита битва, в якій з'єднані європейські загони, очолювані Сигизмундом, зазнали нищівної поразки від турецьких військ султана Баязида (Mályusz E., 1984, 105-106 о.).

Навіть угорський король ледве врятувався від полону. Значну частину його війська було знищено, інші потрапили в турецьку неволю і їх доля протягом багатьох років залишалася невідомою. До останніх належав і Федір Корятович, якого в Угорщині вважали загиблим (ZO, I, 4796). І весь той час, поки Федора не було вдома, Мукачівським замком управляв його брат Василь, який теж носив титул подільського князя (ZO, I, 4746, 4796, 4917, 4966, 5172, 5173). Федір перебував у неволі кілька років. Коли і яким чином він зумів вирватися з полону не знаємо. Остання грамота, яка згадує Василя Корятовича, як володаря Мукачівської домнії, походить з лютого 1398 р. (ZO, I, 5172, 5173), а перша грамота, де вже знову фігурує Федір Корятович датується 25 березня 1401 р. (ZO, Й (1), 955).

Отже, повернувся Федір десь у 1399-1400 рр. Цікаво відзначити, що саме з цього часу у його оточенні з'являються двос найближчих до нього і найвпливовіших у майбутньому осіб: Пан Ендре (Андрій) і Гелеле із Каффи. Вони вже у 1400 р. мали певні володіння у Березькому комітаті (Lehoczky T., 1881, 66, 77-78 о.). Не виключено, що ці двос якимось чином пов'язані із визволенням Федора з турецької неволі, а прізвище обох Каффаї (de Kaffa) вказує на місце, звідки вони прийшли: генуезька колонія Каффа в Криму. Очевидно, що Федір Корятович після кількарічного перебування у турецькій неволі знову повертається до Угорщини й змінює свого брата Василя у кріслі володаря Мукачівського замку саме через Каффу - цей найбільший невольничий ринок Європи.

З 1401 р. ми маємо дві грамоти, в яких згадується ім'я Федора (ZO, II (1), 955, 1009). Вони датуються березнем-квітнем і стосуються скарги подільського князя на кірсанівських (зникле село поблизу с. Баркасова в Мукачівському р-ні) дворян, які не дали його йоббадам будувати стійла для свиней у лісі (поблизу сучасного с. Горбок, Іршавського р-ну), що належав Мукачівському замку, а одного із його селян вбили. 28 квітня цього ж року частина політичної верхівки Угорщини (Янош Каніжаї, Шімон Сейчі), невдоволена політикою Сигизмунда, пішла на сміливий крок й арештувала короля. Проте відсутність чіткої програми дальших дій привела до розпорошення сил опозиції (Pog A., Schönhert Gy., 1895, 447-449 о.; Mályusz E., 1984, 50 о.). Основною вимогою повсталих було те, щоб король вигнав з країни чужинців і відібрав від них їхні маєтки. Король погодився на це і його згодом відпустили. Чужинці лишилися значних державних посад, маєтків, замків. В їх руках залишилося лише 4 замки (Mályusz E., 1984, 50 о.). В якій мірі ці події зачепили Федора Корятовича - не знаємо. Дуже ймовірно, що і йому прийшлося на деякий час розпрощатися з Мукачевом, а, можливо і Угорщиною, позаяк і більш впливові чужинці при дворі Сигизмунда втратили свої маєтки. Недаремно одна з грамот засвідчує, що 1401 р. надзупаном комітату Берег був Петер Перені, він же володів і Мукачівським замком (Engel P., 1996, 110 о.). Як би там не було, але за свідченням грамот з кінця травня 1402 р. Федір знову в своїх посіlostях. Причому в грамоті від 30 травня 1402 р. біля його імені поряд з титулом „князь Подолії” вперше вживається і титул „Березький ішпан” (ZO, II (1), 1673), який він збереже до самої смерті. Документи 1402 р. знову ж таки представляють собою матеріали судової справи, в якій, однак, Федір виступає не позивачем, а відповідачем (на території „Мукачівського князівства” діяли не власні закони, а загальнодержавні, і їх потрібно дотримуватися). Скаргу королю подали дворяни Березького комітату. В ній вони жаліли-

ся, що Федір незаконно затримав частину з них та захопив їхні володіння. Особливо постраждали від нього дворяни с. Коропець (Мукачівський р-н), куди Федір із своїми людьми навідувався кілька разів, жорстоко побив деяких дворян і їх слуг; відібрав від них 40 возів сіна, 5 коней та інші статки, а також захопив їхні землі (ZO, II (1), 1673-1675). Щоб розібратися у справі, король направив з листом до Федора довірену особу лелеського конвенту, який у грамоті від 17 червня 1402 р. (ZO, II (1), 1718) розповів про свою зустріч з подільським князем. Федір прийняв посланця в Мукачівському замку й сказав, що нікого із дворян не тримає під вартою і не захопив їхніх володінь, а подібно до своїх попередників користується лише мастками замку. Пізніше розслідування показало, що Федір Корятович захопив лише частину коропецьких земель (ZO, II (1), 1719). Як завершився цей судовий процес, наразі невідомо. Подібні випадки траплялися в той час часто, особливо у часи внутрішніх чвар.

Для Угорщини 1402 р. був відзначений новим невдоволенням частини прелатів правлінням Сигизмунда й вони відкрито почали виявляти свої симпатії до іншого претендента на угорську корону неаполітанського короля Ласло (Mályusz E., 1984, 52 о.). Зимою 1402-1403 рр. опозиційна ліга прелатів і баронів, очолювана канцлером Яношом Каніжаї, виступила за зміщення Сигизмунда з королівського трону й закликала на угорський престол уже згаданого неаполітанського короля Ласло (він був одним із нащадків династії Анжу). Протягом 1403 р. в країні точилася запекла боротьба за владу. Прелати, барони, дворяни та їх підлеглі поділилися на два великі табори: прихильників Сигизмунда і прихильників Ласло. Між ними відбувалися військові сутички. На кінець літа стало, однак, зрозуміло, що прихильники Сигизмунда переможуть. Складна ситуація залишалася лише в східній частині Угорщини, Затисянщині та Трансільванії, де загопи опозиції, очолювані трансільванськими воєводами та Томашом Лудані і Іштваном Деброві, повністю контролювали ситуацію.

8 жовтня 1403 р. між королем і повстанцями було укладене перемир'я, а згодом король оголосив амністію. Однак, Лудані і Деброві й далі продовжували боротьбу, тільки після битви під Шарошпотоком, де вони зазнали поразки від королівських військ очолюваних Петром та Імре Перені, і в східній частині Угорщини утвердилася королівська влада. У ці критичні для Сигизмунда часи і на сході країни у нього знайшлися вірні піддані, до яких належав і Федір Корятович. Правда за 1403 р. ми не маємо жодної грамоти, де б згадувалося його ім'я, але вже в документах 1404 р. знаходимо цікаві відомості про події попереднього року. Як звичайно буває в таких випадках, переможець щедро обдаровує вірних йому людей

і, перш за все, мастностями, конфіскованими від зрадників короля. Саме такий характер носять грамоти 1404 р., в яких є відомості про подільського князя Федора. Особливо цікава одна з грамот від 5 лютого 1404 р. видана королем Сигизмундом в Кошицях (нині Словаччина) (ZO, II (1), 2966; Mihály, 73 о.). Цією грамотою король дарує Станіславу, Івану, Георгію та Богдану de Nozywmezew, тобто Довге Поле, фамільярам його дядечки подільського князя Теодора (Федора), частину володінь їхнього дяді Олександра і його синів Петра та Миколая, а також Степана і його синів Івана і Михайла с. Довге (Іршавський р-н), які під прапором колишнього воєводи Балка повстали проти короля Сигизмунда й руйнуючи країну, прийняли участь у підкоренні багатьох міст і володінь для Ласло, сина короля із Дураццо (Карла II), тоді як Станіслав і його брати в бандеріумі князя Федора залишилися вірними королю. Отже, Федір приймав безпосередню участь у подіях 1403 р., причому однозначно на боці короля. Про це свідчить не тільки зміст вищезазваної грамоти, але й інші грамоти 1404 року. Того ж 5 лютого король дарує Федору містечка Береги та Вари і Нове Село (ZO, II (1), 2968), власником яких він став 11 і 13 березня того ж року (ZO, II (1), 3073). А восени 1404 р. за вірну службу він отримує від короля (без сумніву мається на увазі позиція подільського князя під час останніх заворушень 1403 р.)* 3000 золотих флоренів (Lehoczky T., 1893). 8 вересня 1404 р. Федір Корятович в Кошицях (гроші давало м. Кошице з тих 20 тис. золотих флоренів, які зобов'язав заплатити (йому Сигизмунд) взяв ці гроші й залишив про це міщанам відповідну розписку (ZO, II (1), 3397). Цей короткий і простий за змістом документ цікавий перш за все тим, що його автором є сам Федір Корятович (на сьогоднішній день відомі всього два документи подільського князя, які він видав в Угорщині). Правда, ми не знаємо, чи текст писав сам Федір, чи його писар, або ж хтось із кошицьких міщан (можливі усі три варіанти). Розписка написана на невеличкому клапті паперу (Lehoczky T., 1893), звичним для того часу курсивом (Hodinka A., 1909, 168-169 о.) (він цілком різниться від так званого кодексного стилю „грамоти 1360 р.” про заснування Мукачівського монастиря, який є характерним для XIII ст. (Hodinka A., 1909, 170 о.) і, отже, є ще одним вагомим аргументом на користь фальшивості

* Т. Легоцький, публікуючи текст розписки, висунув припущення, що Ф. Корятович отримав ці гроші не тільки за вірну службу, але і за витрати на спорядження королівського війська та ремонт і укріплення Мукачівського замку (Lehoczky T., 1893,). У пізніших авторів це припущення перетворилося у dokonаний факт (Павловський В., 1921, 104).

„грамоти 1360 р.”). На ній зберігся фрагмент з відбитком печатки Федора Корятювича, яку було втиснуто у віск зеленого кольору (Lehoczky T., 1893). Печатка подільського князя була круглої форми діаметром 3 см. На її відбитку можна розглядити (частково) зображення рицаря, який сидить на накритому покривалом коні, що скаче вліво й замахнувся мечем. На жаль, відгиск зберігся неповністю, а тому не всі деталі печатки Федора нам добре відомі. Зважаючи на те, що на печатці вирізувався як правило герб її володаря, то можна таким чином вважати гербом Федора Корятювича саме вищеописане зображення*. Цікаво, що аналогічне зображення закутого в лати вершника з мечем, знаходилося на північній стіні корабля монастирської церкви на Чернечій горі і його вважали портретом Федора Корятювича (Zsatkovics K., 1900, 517 о.)**. Інший уявний портрет Федора до 1855 р., коли його разом з іншими портретами вивезли до Буди, знаходився у Мукачівському замку. Ще раніше у 1835 р. Святомиколаївський монастир зробив копію з цього портрета, на якому подільський князь зображений на весь зріст (портрет і нині знаходиться у монастирі).

Повертаючись до печатки Федора Корятювича 1404 р. слід відзначити, що вона аналогічна литовському гербу Погоня. Але такого ж вершника, закутого в лати, дав на печатку своєму малолітньому сину, майбутньому угорському королю і німецькому імператору, Сигизмунду його батько Карл IV, щоб Сигизмунд відчув силу своєї влади (Mályusz E., 1984, 39 о.). Отже, даний сюжет не був рідкістю в той час і символізував владу та силу того, хто мав його на гербі чи на печатці.

* Правда Ю. Жаткович, посилаючись на дослідження О. Попова пише, що герб Корятювича зображує святого Юрія верхом на коні, який протикає списом змія, що звивається перед конем (Zsatkovics K., 1900, 517 о.). Цей сюжет у своєрідній мукачівській інтерпретації відомий і на Закарпатті. Згідно однієї легенди Святомиколаївський монастир на Чернечій горі Федір Корятювич заснував після того, як переміг тут великого змія, що напав на нього під час полювання. Найраніша згадка про цю легенду зафіксована в 1780 р. (Панькевич Й., 1930, с. 50, пос. 1 (з посиланням на лист Г. Кінаха), під час генеральної візитації Й. Тота ЧСВВ. У XIX ст. завдяки публікації А. Кралицького, так званого «Мукачівського літопису» XV ст., який в кінці кінців виявився підробкою (Ф. Тихій, 1922), ця легенда міцно вкоренилася на шпальтах наукової і науково-популярної літератури (Lehoczky T., 1881, 357 о.; Заклинський К., 1925), а вже звідти проникла, правда дуже обмежено, в народні маси (Панькевич І., 1930, с. 47-49).

** Як вдалося з'ясувати (висловлюємо подяку мистецтвознавцю Угорської національної галереї (Будапешт) Гізеллі Сатмарі), що зображення належить художнику Філіпу Яношу Біндеру (1735- 1811), але точний рік виготовлення гравюри невідомий.

З подіями 1403 р. пов'язаний ще один цікавий епізод в житті Федора Корятювича, а саме його можливе перебування якийсь час у Польщі. За яких обставин Федір опинився в Польщі достеменно невідомо, але у відповідних грамотах говориться, що Федір, князь подільський, пан Мункача пробачає Владиславові (польському королю) і його підданам за своє ув'язнення й одночасно складає присягу вірності королю і польському королівству (Skarbiec diplomatov I, №778, 779; Wolff J., 1895, 177). Приблизно такого змісту і грамота, що стосується його брата Василя (Wolff J., 1895, 178). Отже, обидва Корятювичі певний час перебували в Польщі і, судячи з усього, затримались там не з власної волі. Цілком ймовірно, що цей прикрий епізод в їхній біографії був якимось чином пов'язаний із боротьбою навколо угорської корони в 1403 р.*.

Протягом 1404 р. Федір Корятювич пожинав плоди своєї вірності королю. Він отримав нові донації (Береги, Варієво, Нове Село), а також значну суму грошей (3000 золотих флоренів). Однак, здається, цим не обмежилася ласка короля, бо у вже цитованій розписці про отримання грошей Федір Корятювич користується не тільки титулом: князь подільський та ішпан березький, але також й ішпан сатмарський**. Володів він цим останнім титулом протягом 1404-1406 років (Engel P., 1996, 190 о.). В цей же час, але дуже коротко, був він й ішпаном Марамороського комітату (Engel P., 1996, 153 о.).

З 1405 р. ми маємо всього одну грамоту, яка стосується Федора Корятювича (ZO, II (1), 4134). Вона є дуже важливою з точки зору характеристики самої особи володаря Мукачівського замку, а точніше - проливає певне світло на його релігійну приналежність. Сьогодні серед науковців нема жодних сумнівів, що Федір Корятювич і, звичайно, його сім'я були православними за віросповіданням, причому деякі навіть знають, що з ними прибуло чимало православних священиків і завдяки йому на Закарпатті найпізніше була введена унія (Данилюк Д., 1997, с. 27, 30). На чому ж ґрунтується це переконання? Перш за все на цілком логічному припущенні, що коли Федір Корятювич заснував православний монастир й обдарував його багатими бенефіціями, коли він привів з собою українських

* Можливо, що повідомлення окремих польських хроністів про ув'язнення Ф. Корятювича Витольдом в кінці XIV ст. є відображенням епізоду 1403 р. або ще ранішого 1396-1399-1400 рр.

** При публікації цього документу Т. Легоцький допустився помилки у прочитанні тексту і замість титулу ішпана сатмарського написав ішпан шарішський (Lehoczky T., 1893). Помилка була виправлена пізніше Е. Малюсом (ZO, II (1), 3397).

переселенців з Поділля, коли нібито його жінка заснувала православний жіночий монастир (Войтович Л., 1996, с. 113)*, то, очевидно, і сам подільський князь був православним. Проте в даному випадку логіка відіграє другорядну роль, а на перше місце виходять історичні джерела. На жаль, останніх не так вже й багато, а по-суті і немає жодного документа, який би прямо говорив про конфесійну приналежність Федора Корятовича. „Північні” джерела повідомляють нам дуже скупі відомості про те, якого віросповідання були брати Корятовичі. З того факту, що ряд літописів описали епізод, коли Константан Корятович був запрошений польським королем Казимиром Великим одружитися на одній з його доньок і бути його наслідником, а він „не похотел к той вьре приступити” ПСРЛ, т. 35, С. 66), дослідники роблять висновок, що Костянтин був православним (Войтович Л., 1992, с. 170). Про Юрія Корятовича документально засвідчено лише, що будучи подільським князем, він надав привілей церкві Матері Божої в Смотричу, який підтвердив і примножив своєю грамотою у 1375 р. і його брат Олександр (Wolff J., 1895, 177 о.). Останній крім того, у 1378 р. отримав від папи римського буллу, яка надавала йому індульгенцію стосовно сповіді (Wolff J., 1895, 177 о.), що могло б засвідчувати його католицьку орієнтацію. Отже, приналежність братів Федора Корятовича до католицької чи православної віри, документально не є настільки добре обґрунтована, щоб про неї можна було б говорити з необхідною впевненістю. До того ж слід мати на увазі, що одна й та сама особа часом може змінити свою конфесійну орієнтацію. Що стосується конкретно Федора, то „північні джерела” не говорять нічого про його віросповідання. А тому ми змушені повернутися до згаданої на початку грамоти. Цю грамоту видав папа Інокентій VII (1404-1406 pp.) 1 вересня 1405 р. У ній він дає знати галицькому католицькому архієпископу, що після того, як помер Андраш, на вакантну посаду керівника гаазької** церкви в Естергомському єпископстві, в якості ректора „nobilis vir Thodor dux Podolensis”, тобто „дворянський муж Федір подільський князь” як патрон протягом визначе-

* Жодних документальних підтверджень цьому факту нема. В основі цієї традиційної думки лежить помилкове ототожнення жінки Федора Корятовича — Ольги із жінкою молдавського воєводи Мултянського, який давав кошти на будівництво кам'яної церкви на Чернечій горі у XVII ст. — Домінікою (Неділею) (див.: Федака М., Володарки Мукачівського замку. Книгиня Вальга //Старий Замок.- 1997. - 18 грудня, 3 3, с. 7

** Мова про римо-католицьку церкву міста Заз (Сас; сьогоднішнє Берегове), яка підпорядковувалася, як виняток, прямо естергомському католицькому примасу (Угорщина).

ного законом часу представив вищестоящим посадовим особам Андраша (Андрія) із Немадова священика гнезовського єпископства, що походив з дворянської родини. І хоч його введено на посаду ректора, тепер він, тобто Андраш Немадові, сумнівається чи була представлення та введення не є недійсним (ZO, II (1), 4134). Про що свідчить цей документ? По-перше, що Федір Корятович був патроном із усіма впливовими з цього правами католицької церкви; по-друге, що ректором цієї плебанії він призначив католицького священика з Польщі, якого, оскільки пропонував його сам подільський князь, повинен був знати добре. Федір Корятович був патроном й інших католицьких церков Березького комітату. Отже, в цей час Федір Корятович ймовірніше всього був католиком. Подібний висновок підкріплюють і деякі інші відомості, що стосуються подільського князя. Так, відомо, що Федір належав до найближчого оточення короля Сигизмунда (ревного католика, борця за поширення католицької віри), жив при його дворі, більше того він супроводжував короля навіть на знаменитий Собор у Констанці (1414-1417), де було залагоджено розкол у католицькій церкві (Mályusz E., 1984, 240 о.). Важко собі уявити, щоб в оточенні короля Сигизмунда, який був патроном і головною діючою особою Собору, знаходились схизматики (саме так називали в Угорщині того часу християн східного (грецького) обряду. До того ж православних, як слідує з джерел, християнами взагалі не вважали) і докладали зусиль до вирішення проблем католицької церкви. Отже, з наведеного слідує, що Федір Корятович був католиком за віросповіданням і таким залишився до самої смерті. Коли ж він ним став? Тут ми за браком конкретних даних можемо робити лише певні припущення. Як вище уже зазначалося, один з братів Федора мав контакти з папою римським ще у 1374 році. Римська курія починаючи з 70-х р. XIV ст. активно взялася за поширення католицької віри на Поділлі. Тут виникають домініканські, францисканські монастирі, католицькі костьоли. Важливим етапом у поширенні католицизму на Поділлі була Кревська унія 1385 р. між Польщею і Литвою, згідно якої великий князь литовський вибирався на польський престол і мав одружитися з Ядвігою (донькою угорського короля Людовика Великого, сестрою Марії, пізнішою жінкою угорського короля Сигизмунда). Та перед цим він повинен був охреститися по-римському обряду, а також зобов'язувався вихрестити всіх своїх ще нехрещених підданих. У 1386 р. Ягайла обрано польським королем і він проводить масове хрещення литовців по-римському обряду, а литовські князі мусили підписати „присяжні грамоти” на вірність Ягайлові (Дорошенко Д., 1991, с. 105). Про те, що Федір Корятович теж присягав на вірність польському королю, коли ств правити

Поділлям, пише з посиланнями на Стадницького Йозеф Вольф (Wolff J., 1895, 177 о.). Як би там не було політична й релігійна ситуація в Литовському князівстві взагалі, і на Поділлі зокрема, у згаданий час сприяла тому, що католицька віра міцно входила у панівні прошарки литовського суспільства, куди належав і Федір Корятович.

Після цього всього залишається ще коротко розглянути проблему виникнення православного василіанського монастиря на Чернечій горі поблизу Мукачева і відношення до нього Федора Корятовича. По-перше, необхідно відповісти на питання: чи міг бути патроном монастиря грецького обряду католик? Відповідь - так! Складніше відповісти на питання: коли і ким був заснований монастир на Чернечій горі. На жаль, ні археологічні дані (розкопки в монастирі не проводилися), ні письмові (якщо не вважати такою „грамоту Корятовича” 1360 р.) джерела про це нічого не повідомляють. На основі деяких опосередкованих даних можна тільки визначити *terminus ante quem* його виникнення. Оскільки серед грамот монахів Святомиколаївського монастиря, на основі яких вони добивалися фундації Корятовича, була і грамота сербського деспота Юрія Бранковича, а він став власником Мукачівської домінії у 1424 р., то цілком очевидно, що монастир виник до цього часу. Отже, монахи-василіани могли з'явитися біля Мукачева і в часи Федора Корятовича або навіть ще раніше. Але все це лише здогади, позаяк джерел з цього приводу поки що не виявлено.

Ім'я подільського князя Федора зустрічається в трьох грамотах 1407 р. Дві з них (ZO, II (2), 5555, 5667) присвячені передачі земельного наділу, яким колись володіла родина Рускаї у Великій Доброні, і який потрапив у володіння Гергеля Кішдоброні через судовий позов його попереднім власником. Як виявилось Федір Корятович половиною цього наділу взяв собі і тепер не поспішав його віддавати. Крапка в цій справі була покладена аж 18 лютого 1410р. (ZO, II (2), 7358), коли в м. Лумпертзаза (сучасне Берегово) Федір Корятович укладає з Іштваном, Балажом та Ласловом Рускаї мирову угоду повертає їм їхні великодобронські володіння*. Цікаво, що донині угорські жителі села Велика Добронь (Ужгородський р-н) найдавнішою частиною свого населеного пункту називають так звану Кучарку. Виникнення останньої, можливо, пов'язане з українським населенням часів Корятовича.

У третій грамоті (ZO, II (2), 5870) подільський князь уже сам виступає позивачем і скаржиться, що Пал Атяї завдав шкоди його володінням у с. Чомонин (нині Мукачівський р-н). Як завершилася ця судова справа — невідомо.

Грамоти 1408 року (5) за своїм змістом і характером дуже різні. Одна з них - це дружній лист Федора Корятовича від 8 квітня до трансільванського віце-воєводи Яноша Добокі (ZO, II (2), 6044). В грамоті з 22 липня йдеться про розподіл земель в с. Пошагаза або інакше Горосто (нині с. Павшино, Мукачівського р-ну) в якому приймав участь каштелян Мукачівського замку князя Федора на ім'я Чернік (Chemuk) та деякі інші особи (ZO, II (2), 6250). Тут заслуговує уваги ім'я мукачівського каштеляна, оскільки воно майже повністю співзвучне з первісною назвою сучасної Чернечої гори (на якій і стоїть Святомиколаївський монастир) - Чернек. Дослідники вважають, що назва гори походить від монахів, які оселилися на її схилах. У свій час В. Пронін, який був прихильником того, що монастир на Чернечій горі існував задовго до появи тут Федора Корятовича, зробив з приводу цієї назви цікаве спостереження, а саме, що у джерелах ця гора завжди фігурує у формі однини: Чернек. На його думку ця форма вказує на те, що первісно на горі поселився лише один монах, а вже значно пізніше сюди прийшли інші монахи, і таким чином монастир виник задовго до приходу сюди Федора Корятовича (Він вважав, що слово *fundationis* в контексті грамот 1360 р. означає не засновник, чи той хто збудував, а ктитор (патрон). (Пронин В., 1954). Проте сьогодні, коли в нашому розпорядженні є грамота, де фігурує каштелян Мукачівського замку Чернік, дослідникам, мовознавцям в першу чергу, слід розглянути й можливість того, що те місце, де стоїть сьогодні монастир, отримало свою назву не від монахів, які там оселилися, а від вищезгаданого Черніка, який міг мати тут свій земельний наділ або виноградник. Подібні прецеденти (наприклад, гора Галліш отримала назву від родини Галліш, яка жила в Клячанові, починаючи з XV ст. (Lehoczyk T., 1881, 353 о.) нам відомі, тим більше що мова йде не про якусь велику гору чи гірський хребет, а про невеличке підвищення, яке й горою важко назвати. Коли б вдалося довести висунуте нами припущення, то ми мали б у своєму розпорядженні опосередкований аргумент на користь того, що Мукачівський василіанський монастир виник саме в часи Федора Корятовича, десь на початку XV ст.*

Три грамоти 1408 р. повідомляють про ті ж самі судові справи. В одній з них Сигизмунд доручає лелеському конвенту розслідувати скаргу

*Можливе й інше пояснення назви гори, оскільки географічних назв типу Чернік (-ек) є багато на Закарпатті і за його межами і вони етимологічно не пов'язані із словом чернець (монах). Усне повідомлення Й. Дзендзелівського, якому висловлюю щиро подяку за надану інформацію.

комловшських (нині с. Хмельник Іршавського р-н) дворян, згідно якої Федір Корятювич захопив с. Хмельник і Кив'яжд (нині с. Кам'янське Іршавського р-н) (ZO, II (2), 6502). Іншою грамотою лелеський конвент викликає Федора в с. Дийда (Берегівський р-н) на розгляд цієї справи. Накінець, в одній з грамот угорський король просить лелеський конвент розглянути уже скаргу подільського князя проти егерського (м. Егер, Угорщина) архиєпископа, який майже до смерті побив його йоббадя, котрого Федір послав до нього з дорученням (ZQ, II (2), 6503).

З 1409 р. до нас дійшли дві грамоти. На початку року, 6 січня, король Сигизмунд видає грамоту, в якій дає знати всім, що подільський князь і березький ішпан Федор, його фаміліяри і йоббаді в останніх заворушеннях (мова йде про події 1403 р.) зробили для короля різні послуги, що супроводжувалися і незаконними діями (грабунки, захоплення володінь тощо), із-за яких в майбутньому їх можуть притягнути до відповідальності, а тому він звільняє їх від наслідків їхніх вчинків. Разом з тим король забороняє всім світським і церковним судам, щоб вони турбували із-за цього Федора, його фаміліярів і йоббадів (ZO, II (2), 6526). Чим була викликана поява подібної грамоти? Справа в тому, що після перемоги короля восени 1403 р., хоч і була оголошена амністія, все ж Сигизмунд і його оточення так або інакше вирішили-покардати тих, які перейшли на бік неаполітанського короля Ласлова. З цією метою головний канцлер Угорщини Ебергард розробив проект нового підтвердження дарчих грамот на власність землею, згідно якого, починаючи з 1405 р. (дня св. Юрія) протягом одного року необхідно було показати канцелярії й підтвердити документи, пов'язані з правом власності. Причому робилося це не безплатно, а за значну грошову винагороду. Іншим важливим моментом було те, що протягом 1409 р. в усіх областях слід було скликати обласні збори, завданням яких був розшук тих, хто забув заново підтвердити свою дарчу або не попросив помилування від короля (Mályusz E., 1984, 56-57 о.). Оскільки в оточенні Федора знайшлися такі люди, які увірувавши у свою недоторканість, бо у 1403 р. боролися на боці короля, не поновили своїх дарчих або просто заволоділи чужими землями, то, очевидно, подільський князь, домігся від короля ще на початку року грамоти, про яку ми згадували, і таким чином намагався захистити від майбутніх турбот своїх прихильників.

Друга грамота (9 листопада 1409 р.) теж видана королем Сигизмундом, але стосується вона буденної, як на той час, справи: розгляду суперечки права власності на землю (пустош Відтелке, сьогодні це територія Угорщини) (ZO, II (2), 7173). Сигизмунд звернувся до Федора Корятювича перш за все як до березького ішпана (наджупана) і просив його спільно з представниками лелеського конвенту розглянути дану справу. Отже, тут

подільський князь виступає у своїй звичній ролі державного урядника - наджупана комітату Березького.

1410 рік багатий на події та документи, які пов'язані з Федором Корятювичем. У лютому місяці (12, 18, 19 числа) одна за одною виходять три грамоти, в яких йдеться про рішення загальних зборів Березького комітату, що проводилися згідно особливого наказу короля (самі збори проходили цього ж місяця у м. Ломпертзаза (Берегово) під головуванням державного судді Шімона Розгоні (ZO, II (2), 7340). У першій із них (ZO, II (2), 7340) повідомляється, що 6 йоббадів князя Федора, які проживають у його володінні Вари, постійно завдають шкоди і обкрадають йоббадів Міклоша Коллої. Згідно другої грамоти (ZO, II (2), 7340) подільський князь у присутності державного судді Шімона Розгоні на основі судового рішення, повертає Іштвану, Балажу і Ласлову Рускаї їхні доброньські та інші володіння, котрі він раніше від них відібрав, і сторони вважають нанесену одні одним шкоду такою, що не сталася. У третій грамоті (ZO, II (2), 7723), піджупан Березького комітату Гашпар Зопплої і чотири його урядники підтверджують, що князь Федір відпускає штраф Ламберту Барбацої, який наклав на останнього комітатський суд.

Дві наступні грамоти видані угорським королем у Буді одного і того ж дня, 27 червня, і теж були пов'язані з рішеннями вищезгаданих зборів. Вони важливі для нас і як джерело відомостей про Федора Корятювича, і як джерело до розуміння правових аспектів власності тієї епохи, котрі пояснюють, чому багато разів згадувана „грамота Корятювича 1360 р.” не могла походити від подільського князя, а отже є підробкою! У першій із грамот (ZO, II (2), 7722) Сигизмунд за порадою прелатів і баронів повертає і дає в якості нової донації Григорію, сину Яноша Бейгані володіння Бейгань і Масарфалва (Негрово, Іршавський р-н) з усіма їхніми приналежностями в нагороду за його власні й батькові послуги за сприянням князя Федора. Названі володіння потрапили „ad manus regis” (тобто в руки короля, у власність короля), оскільки Бейгані забув підтвердити згідно королівського декрету свою дарчу грамоту. Такого ж змісту й інший документ Сигизмунда (ZO, II (2), 7723), яким він на прохання подільського князя і березького ішпана Федора віддає володіння Долга (Довге) й Шоркод (Горбок) (обидва села Іршавського району), що внаслідок упущення підтвердження дарчої грамоти перейшли у його власність, сином Яноша Долгаї. Отже, будь-яке володіння після того, як з певних причин його власник втратив на нього своє право, автоматично поверталось у власність короля (тільки після цього можна було просити нову дарчу). Ось чому Федір Корятювич не міг написати грамоту 1360 р. і зокрема той

її пасаж, де він дарує монастирю села Лавки і Бобовище. Справа в тому, що це була виключно прерогатива короля.

У 1410 р. Федір Корятович окрім вищенаведених подій внутрішнього життя приймав активну участь і у міжнародних справах. З цього приводу ми маємо у своєму розпорядженні відносно детальні відомості про подільського князя і його діяльність. Як уже зазначалося, Федір Корятович відіграв важливу роль у політичних планах Сигизмунда, головним чином в реалізації його „північної” польської й литовської політики. Подільський князь, як один із найбагатших землевласників Північно-Східної. Угорщини поч. XV ст., був опорою Сигизмунда на польсько-угорському прикордонні. У 1410 р. відносини між Угорщиною і Польщею, які й до того були напруженими, загострюються. Справа в тому, що польська політика Сигизмунда розглядалася ним з позиції німецького рицарського ордену. Уже в 1392 р. він виношував план поділу Польщі і хотів залучити до цього й німецьких рицарів короля (Mályusz E., 1984, 83 о.). Ситуація погіршилася у 1402 р., коли Сигизмунд продав останнім Ноймарк, проти чого різко виступив великий князь литовський Витовт (Pog A., Schönherr Gy., 1895, 447-449 о.). З 1408 р. вже і Польща знаходилася в стані війни з орденем. Коли настав у вирішальний момент, Сигизмунд однозначно став на бік ордену. У кінці 1409 р. він укладає з орденем формальну угоду про допомогу й одночасно намагається примирити конфліктуючі сторони. У квітні 1410 р. угорський король зустрівся у Кежмарку (нині Словаччина) з представником польського короля Владислава II великим князем литовським Витовтом, щоб спробувати загладити конфлікт між Польщею і німецьким рицарським орденем і запропонувати свої посередницькі послуги (Mályusz E., 1984, 83 о.). Однак, зупинити конфлікт йому не вдалося і Сигизмунд як союзник ордену змушений був теж вступити у війну (21 червня 1410 р.). Проте військові дії прийняли несприятливий для ордену і Сигизмунда оборот. 15 липня 1410 р. польсько-литовські загопи завдали німецьким рицарям нищівної поразки під Грюнвальдом. Ця подія мала величезне значення для всіх конфліктуючих сторін, а що стосується конкретно угорського короля, то під її впливом він кардинальним чином змінює свою майбутню зовнішню політику стосовно Польщі. Але поки ці зміни сталися, Сигизмунд вірний своєму союзницькому обов'язку намагався якимось чином допомагати ордену. З метою зосередження частини польських сил на півдні, і тим самим зменшити тиск на орден, Сигизмунд вдався до військового вторгнення у Південну Польщу (Mályusz E., 1984, 83 о.). В основному на гроші німецьких рицарів було зібрано 12-тисячне військо, яке під керівництвом воєводи Штібора (поляка, од-

ного з найближчих до короля людей), державного судді Шімона Розгоні та подільського князя, володаря Мукачівського замку Федора Корятовича, восени 1410 р. (жовтень-листопад) вдерлися через карпатські перевали Галичину, руйнуючи її територію; вони дійшли до Сандеця, оточили його, спалили нове місто, але замок взяти не змогли. Більше того, поляки зуміли вибити угорський експедиційний корпус з польських земель, перейшли кордон й оточили частину угорських військ у м. Бартфа (сучасне м. Бардіїв, Словаччина). Про цей епізод угорсько-польських стосунків свідчить цілий ряд грамот з жовтня і листопада місяця вказаного року, у яких різноманітні судові справи і рішення переносяться на пізніший час. Одна з них згадує і Федора Корятовича (ZO, II (2), 7983). На прохання останнього державний суддя Угорщини Міклош Гараї переносить складання присяги у судовій справі, де позивачем виступають варадинський препост Томаш, Амбруш Вертеші та Пейтер Багуші, а відповідачами - сини Маргардуса Каролі: Ласло та Андраш, Якоб син Ласлова син Шімон Каролі, на 13 січня 1411 р., оскільки члени родини Каролі збираються йти в королівське військо, що направляється *versus Russciam*. В іншій грамоті від 9 листопада той же Міклош Гараї на дружнє письмове прохання Федора Корятовича переносить на пізніший термін розгляд судової справи між Ласловом Віткаї та Ласловом Каролі, бо останній разом із своїм паном, князем Федором, перебував в Русі (тобто в Галичині) (Wertner M., 1900, 659 о.; Hodinka A., 1909, 152 о.). Отже, в кінці 1410 р. Федір Корятович як один із наймогутніших володарів біля польсько-угорського кордону, приймає якнайактивнішу участь у прикордонних сутичках з подяками, звичайно ж, на боці угорського короля.

Військове протистояння між Польщею та Угорщиною продовжувалося і зимою наступного 1411 р. На другу половину січня король призначив новий збір війська. На цей раз було вирішено лише захищати кордон від польського вторгнення. Сигизмунд доручив набір воїнів 15 баронським і заможним дворянським родинам. Найбільший бандеріум (військовий загін), у кількості 200 списів (на початку XV ст., згідно даних військових істориків, один спис означав в середньому 3-х воїнів) тобто близько 600 чоловік, був у володаря Мукачівського замку, подільського князя Федора. За ним слідували загопи Яноша Пелшевіці та Петра Перені (по 100 списів кожен); інші мали ще менше людей. В загальному військо нараховувало 4400 чоловік (Mályusz E., 1984, 84 о.). Воно розташовалося вздовж угорсько-польського кордону від Спіша до Берега. Охорона кордону в областях Земплин, Унг і Берег була доручена князю Федору, а також родинам Нодьмігалі та Цудорам. Військова операція по захисту

кордону виявилася вдалою, польські війська не наважилися вторгнутися в Угорщину. Незабаром між ворогуючими сторонами розпочалися пошуки миру і 31 березня 1411 р. було укладено перемир'я, тоді як кінцеве врегулювання конфлікту було перенесено на осінь, а потім на весну 1412 р. (Mályusz E., 1984, 84о.).

Зимові події 1411 р. знайшли своє відображення не тільки у вищепописаних документах про склад і розміщення угорського війська, але і деяких грамотах, виданих королем пізніше. Зокрема, 21 квітня, перебуваючи в Кошицях, Сигизмунд видає дві близькі за змістом грамоти, в яких згадується і Федір Корятович (ZO, III, 373, 374). В першій із них повідомляється, що Федір, березький ішпан, а також його каштеляни, піджупани, фаміліяри на основі загального наказу короля про військову мобілізацію проти поляків, згідно якого дворяни і землевласники того краю перед загрозою конфіскації їхніх володінь, зобов'язані особисто вступити до війська, захопили володіння окремих жителів країни, що не підкорялися цьому наказу. Оскільки король не хоче, щоб з часом їх із-за цього будь-хто турбував або притягував до відповідальності, то він звільняє перерахованих вище осіб від наслідків захоплення ними маєтків та завдання шкоди і протизаконних дій, а видані проти них судові грамоти анулює. Разом з тим король забороняє палатину, державному судді і його заступникам-баронам, а також усім церковним і світським суддям країни, щоб на будь-чій проханні князя Федора, його каштелянів, піджупанів і фаміліярів із-за вищевказаного турбували (ZO, III, 373). Інша грамота стосується фаміліярів князя Федора, які, виконуючи спеціальний наказ короля конфіскацією володінь, змушували окремих осіб, що знаходилися під юрисдикцією князя, до участі у польському поході (ZO, III, 374). Саме цього року і до 1415 р. Федір стає й ішпаном Марамороського комітату та власником Хустського замку (Engel P., 1996, 153 о.).

Як зазначалося, кінцеве врегулювання відносин між Угорщиною і Польщею було з весни 1411 р. спочатку перенесене на осінь, а потім на весну 1412 р. Накінець, 15 березня 1412 р. в Лубло (Лубня, Словаччина) Сигизмунд і Владислав II уклали мирну угоду, згідно якої Угорщина робила значні поступки на користь Польщі стосовно державно-правового статусу Червоної Русі (Галичини), Поділля і Молдови (Mályusz E., 1984, 85 о.). Це означало, що плани Федора Корятовича обійняти князівський престол на Поділлі ще більш віддалилися і розраховувати в найближчому майбутньому на якісь кардинальні зміни в цьому напрямку було важко. І тим не менше Федір до кінця свого життя продовжував титулуватися князем подільським.

З 1411 р. збереглися ще дві цікаві грамоти, в яких фігурує князь Федір Корятович. Одна з них, яка датується 6 жовтня, розповідає про те, що ще 3 травня 1411 р. на щорічному базарі в Лелесі (нині Словаччина) в будинку місцевого йоббадя Степана від людей подільського князя відібрали гроші. Федір, посилаючись на те, що гроші вкрали Степан і його жінка, вимагав від лелеського конвенту їх повернення, оскільки Степан виявився йоббадьом саме конвенту (ZO, III, 1029). Інша грамота стосується звичної як на той час судової справи стосовно права на володіння наділом землі (ZO, III, 1481). Мова йде про спір між подільським князем та Дердьом Шаланкі за володіння 6 плугами землі (900 гольдів)*, на межі сучасних сіл Берез (Берегівський р-н) і Шаланки (Виноградівський р-н). І хоч ця грамота хронологічно перше свідчення, що стосується даної справи, вона є грамотою пізнішого часу (ZO, IV, 2503) і відноситься ще до 1409 року. Саме цього року подільський князь Федір, через свого прокурора Мартина Пошагазі, підтвердив даними розслідування лелеського конвенту, що сини Пейгера Шаланкі Тіба і Янош захопили великий земельний наділ з його володінь у містечку Берез. Оскільки відповідачі (прокурор Дейнеш Добоці) вважали себе невинними, то запропонував позивачу законним шляхом ввести себе у володіння спірним наділом землі**. Так розпочався один із найтриваліших судових процесів Федора Корятовича (5 років) за час перебування його в Угорщині, процес, який в кінці-кінців завершився поразкою подільського князя (Lehoczky T., 1893). Завдяки відносно великому числу грамот, які стосуються цієї справи, ми знаємо майже всі перипетії даного судового процесу (ZO, III, 1481; ZO, IV, 1948, 2503, 2528, 2778). Із багатьох цікавих моментів, на які уже більш як 100 років тому вказав у спеціальній статті Тиводар Легоцький (Lehoczky T., 1893), ми хотіли б звернути увагу лише на один аспект, а саме: шаланківський процес, як зрештою і всі інші, про які ми вже згадували тут, доводить, що не існувало ніякого мукачівського князівства Федора Корятовича з якимись навіть мінімальним власним самоврядуванням; подільський князь в усіх випадках діяв виключно у правовому полі угорських законів.

З 1412 р. відома всього одна грамота, що стосується князя Федора. Її видав 2 липня король Сигизмунд до лелеського конвенту. В грамоті

* 1 гольд = 0,54 га

** У справі фігурує назва річки Оток, яка збереглася у назві урочища поблизу с. Берез, Шаланки і Квасово. Сьогодні тут природничий заказник, де росте найстаріший дубовий ліс на низинній території нашого краю. Окремі з тутешніх дубів, ймовірно, були свідками справи Федора Корятовича.

король пише, що зі скарги свого дядечки подільського князя Федора дізнався, що Микола син Угурина Комловші та інші дворяни добилися від державного судді Шімона Розгоні на загальних зборах березького комітату підтверджуючі грамоти на володіння селами Комловш (с. Хмельник, Іршавський р-н) та Кев'яжд (с. Кам'янське, Іршавського р-н), які відносяться до мукачівського замку князя. Щоб переконатися у законності дій дворян із Комловша, він просить конвент не посилати свого представника для введення комловських дворян у володіння згаданими вище селами, а нехай викличе їх з усіма грамотами, що стосуються справи, у його власну присутність (ZO, III, 2373).

Як завершилася ця справа — документи мовчать, однак серед населених пунктів Мукачівської домонії, яка відійшла у 1424 р. до Юрія Бранковича, вказаних двох сіл немає (Lehoczy T., 1881, 544 о.).

За 1413 р. грамоти не повідомляють жодних відомостей про Федора Корятювича, і тому важко сказати щось конкретно про його тогорічну діяльність.

З 1414 р. є чотири грамоти і всі стосуються уже згадуваної судової справи стосовно права власності на земельний наділ між селами Берег і Шаланки (Виноградівський р-н), за який сперечалися князь Федір Корятювич і дворянин Дердь Шаланкі (ZO, IV, 1948, 2503, 2528, 2778). По-суті справа отримала своє остаточне вирішення саме цього року. 23 вересня король видав грамоту, в якій виніс остаточний вирок (ZO, IV, 2503), згідно якого право складання присяги спірної ділянки було присуджене Дердю Шаланкі. Складання присяги призначили на 23 жовтня 1414 р. Проте, 4 жовтня Сигизмунд направив лелеському конвенту грамоту, в якій попросив перенести складання присяги Дердьом Шаланкі супроти подільського князя Федора, оскільки він під прапором Піпо Озорої (один із італійських улюбленців короля Сигизмунда, відомий воєначальник) приймає участь у боснійському поході на Балканах (ZO, IV, 2528). Накінець, 12 грудня лелеський конвент видає грамоту, якою вводить у володіння спірним земельним наділом на основі зробленої присяги Дердя Шаланкі (ZO, IV, 2778). Яким же чином здійснювався в ті далекі часи цей правовий акт? Присяга складалася на тому місці, яке викликало спір, а саме на земельній ділянці, котра обмежувалася потічком Реднек (або Гідегер) і складалася з 5 плугів лісу і 1 плуга орної землі. При її складанні були присутні представник короля і представники лелеського конвенту, сусіди і звичайно обидві конфліктуючі сторони. Відповідач, тобто Дердь Шаланкі, якому і було присуджено право складання вирішальної присяги, після того, як на основі його показань виправили межу с. Шаланки стосовно

містечка Береги, біля одного із межевих знаків разом із 153 дворянами (по 30 чоловік на 1 плуг лісу і 3 чоловіки на 1 плуг орної землі) повинен був особисто чи через свого представника з босими ногами і, тримаючи над непокритою нічим головою землею, голосно й зрозуміло скласти присягу про те, що визначені ним межі з давніх часів були межами с. Шаланки і, що спірна земля і ліс належать до цього володіння (ZO, IV, 2503; Lehoczy T., 1893). Коли б він цього не зробив, то вказана земля автоматично перейде у володіння Федора Корятювича, тобто буде приєднана до містечка Берег. Однак, Дердь Шаланкі присягу склав і з 11 грудня 1414 р. став законним власником згаданої землі.

На основі вищенаведеного може скластися враження, що 1414 р. був не зовсім вдалим для Федора Корятювича (тим більше, що переважна частина сучасних дослідників вважає, що в цьому році він і помер), однак історичні факти свідчать про інше. Звичайно Федір продовжував залишатися серед еліти Угорського суспільства і завдяки своїм родинним зв'язкам з королем та багаторічній вірній службі й надалі міг розраховувати на прихильність останнього. Федір, хоч і був володарем Мукачівського замку, березьким та марамороським іспаном, однак не жив виключно в Мукачеві, а тривалий час проводив при дворі Сигазмунда (Mályusz E., 1984, 240 о.). Наскільки близьким був подільський князь до короля свідчить той факт, що в кінці 1414 - на початку 1415 рр. подільський князь супроводжує свого патрона у місто Констанцу (Німеччина) на знаменитий Собор католицької церкви (Mályusz E., 1984, 240 о.).

Починаючи з 1378 р. католицька церква виявилася розколотою. На папський престол претендувало по декілька осіб і часом на чолі католицької церкви стояв не один, а два, а то й три папи. Церковний розкол вносив у ряди вірників розбрат, деморалізував їх, сприяв падінню авторитету католицтва і появі різних церковних вчень, направлених на його реформування. Тривалий час усі зусилля, направлені на подолання розколу в середині католицької церкви, були безрезультатними. Однак, на початку XV ст. ситуація почала змінюватися. Сигизмунд розпочав активну дипломатію з метою врегулювання як своїх власних відносин з папством, так і припинення церковного розколу. Багаторічні зусилля, нарешті, завершилися тим, що в кінці листопада 1413 р. Сигизмунд в північноіталійському містечку Лоді домовився з папою Іоаном XXIII, що 1 листопада 1414 р. в місті Констанц, розташованому на березі Боденського озера, буде скликаний Собор з метою припинення церковного розколу (Mályusz E., 1984, 77-78 о.). І ось, 5 листопада 1414 р. Собор розпочав свою роботу. Сам Сигизмунд прибув у Констанцу лише 24 грудня. Отже, можна при-

пустити, що і Федір Корятович, який супроводжував короля (Mályusz E., 1984, 240 о.), прибув сюди теж перед самим Новим роком, а точніше на Різдво. Як довго перебував подільський князь на цьому європейському церковному й дипломатичному форумі (тривав він три роки до 1417 р.) і яку роль відіграв там (Сигзмунда супроводжували крім церковних ще й чимало світських людей, як правило радників) точно не знаємо. Однак кілька грамот з 1415 р., де йдеться і про подільського князя, дають можливість стверджувати, що на початку вересня 1415 р. він уже знову перебував вдома, у Мукачеві. Не виключно, що перед цим 6 липня 1415 р. Федір Корятович ще був присутнім на спаленні чеського проповідника Яна Гуса. Та як би там не було, 2 вересня Сигзмунд видав грамоту до свого avunculus (дядечка), подільського князя Федора, березького ішпана або піджурана та урядників, в якій просив розслідувати справу нападу жителів с. Тарпи на с. Гете (обидві сьогодні в Угорщині) (ZO, V, 991). Отже, 2 вересня Федір Корятович уже повинен був знаходитися вдома. Разом з тим, ця грамота доводить, що подільський князь не помер у 1414 р. як про це пишуть майже усі сучасні українські дослідники (дата 1414 р. як дата смерті Федора Корятовича походить від Тиводара Легоцького, який в одній із своїх статей (Lehoczku T., 1893) написав, що в грамоті 1414 р., де описуються судова справа про земельний наділ на межі опшідума Береги і с. Шаланки, подільський князь уже згадується як колишній, з чого, на його думку, слідує, що на той час він був уже мертвий. Однак, тут Т. Легоцький допустився якоїсь помилки, оскільки подібного пасажу у вказаній ним грамоті немає. На це вказано ще в 1900 р. М. Вертнером (Wertner M., 1900, 659 о.), на це вказують і самі грамоти 1414 р. (ZO, IV, 1948, 2503, 2528, 2778) і нарешті відомості про його участь у роботі Констанцького Собору (Mályusz E., 1984, 240 о.) та грамоти 1415 р., а відбулося це пізніше, у 1415 р. між 2 вересня і 15 грудня (ZO, III, 375; Mályusz E., 1984, 337 о.). Так, у грамоті від 30 вересня Сигзмунд звернувся до подільського князя, березького ішпана Федора, а також піджурана області та урядників розібратися у скарзі Гашпара і Болдижара Атяї (ZO, V, 1092). Але цікаво, що ім'я Федора тут тільки припускається. Насторожує і грамота від 2 листопада (ZO, V, 1177), в якій лелеський конвент доповідає Сигзмунду про виконання його наказу розібратися у справі Болдижара і Гашпара Атяї. У документі повідомляється, що справа розглядалася в суді області Берг у містечку (oppidum) Ломпертзаза (Берегово), причому розглядав її не Федір Корятович, а його піджуран Іштван Булчуї та четверо урядників. Отже, після 2 вересня справи, які раніше входили в першу чергу в компетенцію князя Федора як березького

ішпана, уже розглядаються без участі подільського князя, його заступниками. В останній грамоті за 1415 р., виданій 15 грудня Сигзмундом до лелеського конвенту, король наказує розібратися у скарзі Дердя і Якоба Сечі, згідно якої фаміліяр колишнього (отже, в цей час він уже не жив) подільського князя Федора, Гелеле напав на їхнє с. Чет (сучасне Четово, Берегівський р-н) і вивіз звідти все їхнє майно (ZO, V, 1323). Що подільський князь повинен був померти у згаданий час свідчить і грамота 1416 р. В одній з них, виданій 1 листопада, повідомляється про те, що Мігаль Часловці та Янош Болгар перед лелеським конвентом забороняють вдові і донькам подільського князя захоплювати орні землі, ліси, поля й інші доходи с. Баркасова (Мукачівський р-н) й водночас протестують проти того, що вдова забрала від їхніх баркасовських йоббадів усіх свиней (ZO, V, 2392). Отже, Федір Корятович помер у 1415 р. десь у листопаді-грудні (15) місяці. Тут відразу ж виникає закономірне питання: де помер і похований подільський князь? На жаль, джерела про це мовчать. Правда, і тих скуких відомостей, які є в нас на даний момент (це грамоти 1415 р.) достатньо, щоб повністю відкинути припущення, про його смерть у Литві, і з великою долею ймовірності стверджувати, що помер він в Угорщині, на Закарпатті. На основі „грамоти 1360 р.” стверджується, що він міг бути похований у Святомиколаївському монастирі на Чернечій горі. Але як ми могли переконатися, грамота ця є підробка, про могилу Федора Корятовича в монастирі, окрім неї, не згадує жоден документ, про неї взагалі ніхто не згадує, навіть самі ченці не знали й не знають, чи була вона тут взагалі. Крім того, слід мати на увазі той факт, що Федір Корятович був, ймовірно, всього, католиком й до того ж людиною високого суспільного становища. Відповідно до цього, як було в той час загальноприйнято, людину такого рангу ховали у великій церкві або монастирі. Мукачівський монастир до сер. XVIII ст. був невеличкою дерев'яною спорудою, де жило всього 6 монахів (Zsatkovics R., 1909, 151 о.). Тут Федора Корятовича не могли поховати в жодному разі. На нашу думку, для цього більше всього підходило м. Берегово, де була церква, патроном якої виступав Федір Корятович, і кілька великих монастирів (домініканський, францисканський) (Kovács B., 1987, 108-109, 115 о.), в одному з котрих ще і в 1492 році зберігалися оригінальні грамоти Федора Корятовича (Hodinka A., 1909, 115 о.). Отже, пошуки місця поховання Федора Корятовича і його дружини Ольги слід шукати у місті Берегові — першому населеному пункті, яке він отримав в Угорщині.

Таким чином, на основі даних письмових джерел, перш за все угорських грамот кінця XIV - поч. XV ст., подільський князь Федір Корято-

вич постає перед нами дещо в іншому, ніж це вважалося раніше, світлі. Це була дійсно масштабна історична постать, але не лише регіонального, закарпатського, а загальнодержавного угорського рівня, яка належала до найвищого суспільного прошарку Угорського королівства, займала посаду надзупана кількох комітатів (це вимагало глибоких юридичних знань та володіння кількома мовами: латинською, угорською, руською (українською)), належала до найближчого оточення короля Сигизмунда, жила при його дворі, брала активну участь у тогочасній міжнародній політиці (Констанцький Собор, битва при Нікополі 1396 р. і т. д.).

* У 2001 р. відділ археології Закарпатського краєзнавчого музею розпочав розкопки у м. Берегове поблизу римо-католицької церкви, де колись стояла каплиця Св. Архангела Михаїла. Вдалося відшукати мури каплиці й встановити, що під нею є крипта. Подальші роботи можливо проллють світло на місце поховання Федора Корятовича.

Література:

1. Балудянській А. *История церковная нового завита*. — Вієна, 1851
2. Войтович Л. *Генеалогія династії Рюриковичів і Гедиміновичів*. — К., 1992
3. Войтович Л. *Удільні князівства Рюриковичів і Гедиміновичів у XII- XVI ст.* — Львів, 1996
4. Гаджега В. *О переселеню князя Федора Корятовича до Мадярщини // Подкарпатська Русь*. — Ужгород, 1929. — Річник VI, №7. — С. 153-157
5. Гаджега В. *Князь Федор Корятович й Мараморш // Подкарпатська Русь*. — Ужгород, 1930. — Річник VII, №1-10. — С. 1-13, 40-46, 76-88, 108-120, 134-152, 179-193.
6. Гаджега В. *Додатки до исторгъ русинов й руських церквей в був. жупі Земплинскої // Наукові записки товариства «Просвіта»*. IX. — Ужгород, 1932. — С. 1-67
7. Геровський Г. *Князь Федор Корятович // Дукля, 1959*. — Річник VII, №2. — С. 66-69
8. Грушевський М. *Історія України-Руси*. Т. IV. — К., 1991
9. Данилюк Д. *Історія Закарпаття в біографіях і портретах*. — Ужгород, 1997
10. Дзедзелівський Й. О. *Стан дослідження генези українських діалектів // Мовознавство*. — 1981. — №1. — С.45-51
11. Дорошенко Д. *Нарис історії України*. Т. 1. — К., 1991
12. Заклинський К. *Народні оповідання про давнину*. — Кошце, 1925
13. Кондратович Й. М. *Історія Подкарпатської Русі для народу*. — Ужгород, 1924
14. Лучкай М. *Історія карпатських русинів в Угорщині церковна і світська*. II. // *НЗ МУК у Свиднику*. №13. — Пряшів, 1988. — С. 109-247.

15. Павленко Г. *Діячі історії, науки і культури Закарпаття*. — Ужгород, 1997
16. Панькевич Й. *Князь Федор Корятович в устній народній традиції // Подкарпатська Русь*. — Ужгород, 1930. — Річник VII, Ч. 3. — С. 47-52
17. Пачовський В. *Історія Подкарпатської Русі*. Ч. 1. — Ужгород, 1921
18. Пекар А. *Нариси історії церкви Закарпаття*. Т. I. — Рим-Львів, 1967
19. Петров А. Л. *О подложности грамоты Федора Корятовича 1360 г. // У кн.: Матеріалі для історії Угорської Русі*. III. — С.-Пб, 1906. — С. 1-31
20. Петров А. *Древнѣйшія грамоты по історії Карпатської Церкви й Єпархії 1391-1498*. — Прага, 1930
21. *Полное собрание русских летописей*. Т. 32. / Ред. Н. Н. Улащик. — М.: Наука, 1975
22. *Полное собрание русских летописей**. Т. 35. *Летописи белорусско-литовские* / Ред. Н. Н. Улащик. — М.: Наука, 1980
23. Попович М. *Федор Корятович — русинський войвода*. — Пряшів, 1993
24. [Пронин] Василий. *История Мукачевской епархии*. — Мукачево, 1954(рукопис)
25. Русина О. *Українські землі під литовським і польським володарюванням // У кн.: Історія України в особах: литовсько-польська доба*. — К., 1997. — С. 3-45
26. Тихий Ф. *Замітки до Мукачевскої літописи з XV в'ьку // Наукові записки товариства «Просвіта»*. — Ужгород, 1922. — Річник I. — С. 109-111
27. Basilovits J. *Brevis notitia foundationis Theodori Roriathovits olim ducis de Munkacs, pro religiosis ruthenis ordinis Sancti Basilii Magni, in Monte Csemek ad Munkacs. Anno MCCCLX. Factae. Exhibens seriem episcoporum graeco-catholicomm Munkaciensium, cum proecipuis acrundem aliorumque illustrium Viromm Gestis, e variis Diplomatum, Decretis que Regiis, ac aliis Documentis Authenticis potissimum concinnatam. Pars Prima* (частини I, II, III) — Cassoviae, 1799. — 480 s.
28. Engel P. *Királyi hatalom és arisztokrácia viszonya a Zsigmond-korban (1387-1437)*. — *Értekezések a történeti tudományok köréből*. Uj sorozat. 83. — Budapest, 1977
29. Engel P. *Ung megye településviszonyai és népessége a Zsigmondkorban // Századok*, 119. — 1985. — 941-1005 old.
30. Engel P. *Magyarország archontológiája. 1301-1457. I-II*. — Budapest, 1996
31. Hodinka A. *A Munkácsi görögkatolikus püspökség története*. — Budapest, 1909
32. Hóman B. *Szekfü Gy., Magyar történet*. II. — Budapest, 1936
33. Kovács B. *Az egeri egyházmegye története 1596-ig*. — Eger, 1887
34. Lehoczky T. *Beregvármegye monografiája*. III. — Ungvár, 1881
35. Lehoczky T. *Koriatovich Tódor herceg és 1409-iki pöre // Századok*, 1893. — 27. — 107-113 old.
36. *Magyarország történeti kronológiája. I. A kezdetektől 1526-ig*. — Budapest, 1986
37. Mályusz E. *Zsigmond király uralma Magyarországon*. — Budapest, 1984

* Скорочено: ПСРЛ

** Скорочено: Mihalyi

38. Mihalyi J., Máramarosi diplomák a XIV és XV századból. — Máramaros-Sziget, 1900
39. Por A., Nagy Lajos litván hadjárata 1377-ben. I-II. — In: Erdélyi Múzeum, 16. 1899, 504-514 old, 561-573 old.
40. Por A., Schönherr Gy., Az Anjou ház és örökösei (1301-1439). Magyarország története. III. — Budapest, 1895
41. Skarbiec* diplomatów papiczkich, cesarskich, krolewskich, ksiąztw^ych; uchwal narodowych, postanowień różnych władz i urz^dów posługujących do krytycznego wyjaśnienia dziejów Litwy, Rusi Litewskiej i osciennych im krajów. Zebrał i w treści opisał Ignacy Daniłowicz. T. I. — Wilno, 1860
42. Wolff J., Książowie litewsko — ruscy od końca czternastego wieku. — Warszawa, 1895.
43. Zsatkovics K., A munkácsi püspöki lak. — Századok, 1909, XLIII, c. 150-152 old.
44. Zsigmondkori Oklevéltár**. I. 1387-1399 Szerk. Mályusz E. — Budapest, 1951
45. Zsigmondkori Oklevéltár. II. 1400-1410. 1 rész. 1400-1406. Szerk. Mályusz E. — Budapest, 1956
46. Zsigmondkori Oklevéltár. II. 1400-1410. 2 rész. 1407-1410. Szerk. Mályusz E. — Budapest, 1958
47. Zsigmondkori Oklevéltár. III. 1411-1412. Szerk. Borsa I. — Budapest, 1993
48. Zsigmondkori Oklevéltár. III. 1413-1414. Szerk. Borsa I. — Budapest, 1994
49. Zsigmondkori Oklevéltár. V. 1415-1416. Szerk. Borsa I. — Budapest, 1997
50. Zsigmondkori Oklevéltár. VI. 1417-1418. Szerk. Borsa I. — Budapest, 1999.

* Скорочено: Skarbiec diplomatów

** Скорочено: ZO

ДОДАТКИ**1. Генеалогія**

Родинні зв'язки угорського короля Сигизмунда I Люксембурзького (1368-1437) і подільського князя Федора Корятовича (?-1415)

